

BATILI EDEBİYAT TEORİLERİNİN İZİNDE ARAP EDEBİYATINA YÖNTEMBİLİMSEL BİR YAKLAŞIM

Araştırma Makalesi

Hasan Harmancı*

Makale Geliş: 27.04.2021

Makale Kabul: 10.06.2021

Öz

Metodoloji veya usûl ile karşılayabileceğimiz yöntembilim kavramı bilimsel araştırmaların hareket noktasını oluşturan, bir yönden onların ortaya çıkmasını sağlayan en önemli alandır. Hem Doğu hem Batıya ait eserlerde kadim zamanlardan bu yana tartışma konusu olagelmış yöntembilim kavramının, İslam dünyası olarak teoride ve pratikte karmaşa yaşadığımız bir çağda irdelemeye çok daha fazla ihtiyaç duyulduğu muhakkaktır. Mevzu bahis karmaşayı ortaya çıkaran etken kuşkusuz Batının önü alnamaz yükselişi ve bu ilerlemenin Batı dışı toplumlarda bilim/ilim dünyasına yansımalarıdır. Sonuç itibarıyla edebiyat eleştirisi kuramlarının ve kavramlarının çok büyük bir kısmı da kıta Avrupası ve Amerika Birleşik Devletlerinde ortaya çıkmış ve yine bu coğrafyalarda gelişmeye devam etmektedir. Batı dışı dünyada yazılan edebî eserlerin Batı menşeli edebiyat inceleme yöntemleri ve kavramları ile ele alınması da üzerinde dikkatle durulması gereken bir meseledir. Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da çağdaş dönem eser incelemelerinde karşılaşılan söz konusu yöntembilim sorununun sadece Türkiye ve Arap aka-

* Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili ve Belâgatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, Muş, Türkiye, e-mail: hasanharmanci@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-6801-0692.

Atıf için; Hasan Harmancı, “Batılı Edebiyat Teorilerinin İzinde Arap Edebiyatına Yöntembilimsel Bir Yaklaşım”, *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7, sy. 1 (2021): 49-86, DOI: <https://doi.org/10.32955/neu.ilaf.2021.7.1.02>

demî/edebiyat dünyası ile sınırlı kalmayıp Batı dışı uygarlıklarının tamamında ortak bir problem olarak zuhur etmesidir. Bu araştırmada 19. ve 20. yüzyıllarını kapsayan Arap Edebiyatı ile ilgili hazırlanan bilimsel çalışmalar öncelikle bir taramaya tabi tutulup metot ve edebî ıstılah yönünden incelenmiş; sonrasında ise söz konusu çalışmalarda kullanılan edebiyat terimleri, esas alınan edebiyat eleştiri metotları ve bu metotları ortaya çıkaran tarihsel arka plan verilmeye çalışılmıştır. Arap Edebiyatı denilince sıkça karşılaşılan; klasisizm - neo-klasisizm, romantizm, realizm, Marksist Edebiyat Kuramı - Toplumcu Gerçekçilik, Ulusal Edebiyat gibi kavramlar ele alınacaktır. Arap Edebiyatının edebî türlerini incelerken Batı menşeli bu kavramlara tabi olmanın zorunluluğu, mantığı veya mâkûliyeti araştırmanın sonunda tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yöntembilim, Edebiyat Kuramları, Eleştiri, Arap Edebiyatı.

Abstract

A Methodological Approach to Arabic Literature in the Following of Western Literature Theories

The concept of methodology, which we can meet with usûl or process, is the only element that provides the emergence of scientific research in a way that constitutes the starting point. It is certain that the concept of methodology, which has been the subject of discussion in both eastern and western works since ancient times, needs much more to be examined in an age where we are confused in theory and practice as the Islamic world. The factor that reveals the subject of confusion is undoubtedly the inevitable rise of the West and the reflection of this progress on the world of social sciences / science in non-western societies. One other thing that should be the work of the modern era in the study of methodological problems encountered only said Turkey and the Arab academia / non-Western literature is not in the world to emerge as a common problem in all of civilization. Academic books which are related to the modern era in Arab Literature in Turkey this research, theses and studies in the article type of course is held primarily a screening method and

examined in terms of literary terminological; Then, the literary terms used in these studies, the methods of literary criticism based on, and the historical background that reveals these methods are tried to be given. Concepts such as Realism, Psychoanalytic Literature, Marxist Literary Theory - Socialist Realism, Romanticism, Nationalism and National Literature used in academic studies prepared in the field of Arabic Literature will be discussed.

Keywords: Methodology, Literary Theories, Criticism, Arabic Literature.

GİRİŞ

Çok temel ve çok geniş bir alanı ihtiva eden yöntembilim kavramını en genel ifadeyle, “Bilim alanında yöntem araştırmak ve yeni yöntemler yaratmak için ilkeler geliştiren bilim, metodoloji”¹ olarak tanımlanmakla birlikte, ontolojiden ve epistemolojiden hareketle bilginin ne şekilde kullanılacağını ele alan en temel disiplindir. Kavramın çokça kullanıldığı en önemli bir diğer disiplin olan felsefede ise yöntem kelimesi, “Önceden belirlenmiş ereğe ya da kimileyin bir sonuca ulaşmak için izlenecek süreç, ilerlenecek yol, tutulacak yön, geçilecek aşamalar, atılacak adımlar, uyulacak kurallar bütünü”² olarak tanımlanmaktadır.

Bir toplumdaki bilimsel / ilmî yönden yaşanan gelişimlerin o toplumun pratikte yaşadığı değişim, dönüşüm veya ilerleme ile bağlantısının olduğu bilinen bir gerçektir. Yani yöntem ile bilginin yorumu; teori ile pratik hem menfi hem müspet yönden birbirleri ile ilgilidir. Bu noktada yaşadığımız coğrafya üzerinde insanların pratikte yaşadığı kompleks problemlerin temelinde çağı yorumlayacak şümulü metinlerin eksikliği; pratiği inşa edecek söz konusu metinlerin

¹ Komisyon, *Türkçe Sözlük*, (Ankara: T.D.K. Yay., 1988), 2467.

² Sarp Erk Ulaş, *Felsefe Sözlüğü*, (Ankara: Bilim ve Sanat Yay., 2002), 1622.

ortaya çıkmamasında da usûl/yöntembilim/metot hususunda yaşadığımız karmaşanın olduğunu söylemenin bir genelleme olmakla birlikte doğru olacağı kanaatindeyiz. Toplumun ve bireyin problemlerinin yansıdığı bir ayna olarak da tasvir edilen edebiyatın bu misyonunun ne kadar büyük bir öneme sahip olduğu tahmin edilebilir. Sadece üzerinde yaşadığımız coğrafyada veya Arap dünyasında değil Batı dışı hemen her toplumun, kıta Avrupası ve ABD menşeli edebiyat kuramları vasıtası ile kendi edebî metinlerini çözümlemesinin anlamı üzerinde düşünülmesi kafa karıştırıcı bir husustur. Bu araştırmanın amacı söz konusu karmaşıklığa bir çözüm bulmak değil bu paradoksal durumu tasvir ve işaret etmek, mümkün mertebeye bu konudaki soruların sayısını da artırmaktır.

Makalenin birinci bölümünde Türkiye’de Arap Dili ve Edebiyatı’nın modern dönemine dair hazırlanan akademik kitap, tez ve makalelerde kullanılan Batılı edebiyat kuramları ile birlikte bu tür eserlerde çokça karşılaşılan edebî ıstılahlar incelenecektir. İkinci bölümde, daha önce zikredilmiş edebiyat kuram ve kavramlarının Batı’da hangi şartlar altında ortaya çıktığına mümkün mertebeye disiplinler arası bir bakış açısıyla değinilecek, daha sonra son iki asırlık süreçte Arap Edebiyatına dair hazırlanan çalışmalarda tercih edilen edebiyat kuramları ve ıstılahlarının kullanımının bağlamı, gerekliliği, zorunluluğu veya mâkûliyeti genel bir incelemeye tabii tutulacaktır.

Edebiyat kuramlarının Batı’da ortaya çıkmış yegâne evrensel okuma biçimi olduğu ve Batı dışı toplumların estetik ve edebî değerlerini de temsil ettiği iddiasının Avrupalı bir entelektüel olan Gregory

Jusdanis tarafından açık bir şekilde reddedilirken³ Batı dışı coğrafyalarda yeteri kadar karşılık bulmaması dikkat çekici bir husustur. Söz konusu durum Türk ve Arap akademisi ile entelektüel dünyanın muhatap kaldığı bir problem değil, aksine Batı dışı hemen her toplumun ilim dünyasının yaşadığı bir paradokstur. Batının, kendisinin dışında kalan dünyaya karşı daha başka pek çok hususta olduğu gibi edebiyat bilimi alanında da hegemonik bir iktidar kurduğu rahatça görülebilir. Bu veçheden bakıldığında yöntem geliştirme meselesinin ne denli katolik/zor bir mesele olduğu vuzuha kavuşur. Bu sebeple yöntembilim gibi çok derin ve geniş bir alanı makale ölçeğinde kesin çıkarımlarda bulunma amacını değil fakat uzun vadede de olsa tarih, coğrafya, dil ve kültür üzerinden yeni bir yöntem geliştirmeye dair yapılacak çalışmalara / tartışmalara katkıda bulunmak amacını taşımaktadır. Makalenin aşağıdaki ilk bölümünde bu araştırmaya konu olan önce kıta Avrupası sonrasında ise Amerika'da ortaya çıkan edebiyat kuramlarına ve tarihsel arka planlarına bakacağız.

1. BATI DÜNYASINDA ORTAYA ÇIKAN EDEBİYAT KURAMLARI VE ORTAYA ÇIKIŞ SÜREÇLERİ

Dünya tarihinde teorilerin ortaya çıkış sürecinde temel dinamiğin gündelik hayat pratiklerini olduğu görülür. Modern düşüncenin yeryüzü tarihinde ortaya çıkmasında temel unsurun Batının statikleşmiş skolastik düşünce ve Ortaçağ kurumsal yapısına sistemli bir reaksiyon olduğu bilinmektedir. Söz konusu süreçte Amerika kıtasının keşfi, büyük hammadde kaynaklarını sömürme ve daha sonrasında ise bu imkânların sanayi devrimi ile buluşması gibi saikler, kıta

³ Gregory Jusdanis. *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Milli Edebiyatın İcat Edilişi*, trc. Tuncay Birkan, (İstanbul: Metis Yay., 1998), 31.

Avrupası'nın geleneksel dünyadan yenedünyaya geçişini ziyadesiyle nev-i şahsına münhasır hâle getirmiştir. Pratikte yaşanan büyük değişimin evveliyatında ise elbette Batının düşünce dünyasındaki değişim yer almaktadır.

Avrupa özelinde bir tanım yapacak olursak söz konusu değişim ile modern felsefe ve bilimin dinamosu olan bireyin ve onun bakış açısının keşfi edebiyatçı ve sanatçılara yeni bir yol açmıştır. Nitekim bilimin, bilginin, estetiğin merkezi artık kilise değil bireydir. Modern felsefenin kurucu ismi olan René Descartes gücünü iyiden iyiye kaybetmiş olan skolastik sistemin yerine yeni felsefesinde aklı, dolayısıyla insanı yerleştirir.⁴ Descartes ile birlikte dönemin diğer bilim adamlarının geliştirdiği yeni düşünce akımlarına bakınca bu durumun teoride ve pratikte tıkanmış olan Ortaçağ düşüncesi ve kurumları ile bir hesaplaşma olduğu görülür. Örneğin aşağıda ilk olarak bahsedeceğimiz “Klasisizm akımının doğuşunda ve ilkelerinin belirlenmesinde Descartes’ın ‘akılcılık’ felsefesinin büyük rolü olmuş”⁵ ve bu akım modern felsefenin skolastisizm ile söz konusu hesaplaşmanın bir tezahürü olarak edebiyatta kendini göstermiştir.

1.1. Klasisizm / Neo-klasisizm

Öykü roman gibi türlerin incelemelerde tabii tutuldukları çok çeşitli literatür arka planı bulunmaktadır. Bu kısımda zikredeceğimiz edebiyat akımları ve kavramlar kadim zamanlardan bugüne Batıda ortaya çıkan literatürün tamamını ihtiva etmemekle birlikte Türkiye’de

⁴ Ahmet Ulvi Türkbağ, “Descartes’ın Üç Rüyası”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 55, sy. 4 (1997): 26.

⁵ Turan Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Sütun Yay., 2011), 346.

son iki yüz yıllık zaman diliminde Arap Edebiyatı alanında hazırlanan akademik çalışmalarda tercih edilen terimler başta olmak üzere öne çıkan temel terimlerle sınırlı tutulmuştur.

Modern düşüncenin doğuşundan sonra karşımıza çıkan ilk büyük edebiyat teorilerinden olan “Klasisizm, Fransa’da 17. yüzyılın sonunda vücut bulmaya başlayıp 18. yüzyılda oluşumunun zirvesine çıkan, eski Yunan ve Latin edebiyatlarını örnek alan sanat akımıdır. François de Malherbe (1555-1628) ile başlayan klasisizm taraftarlarına göre sanatın üç temel unsuru vardır: Akıl / sağduyu, gerçek ve tabiat. Klasisizmin diğer temel ilkeleri şöyle özetlenir: Ferdiliği ve lirizmi sanat eserine sokmamak, kurallara sıkı sıkıya bağlı kalmak, zevk vererek eğitmek, edebî eseri organik bir bütün olarak telakkî etmek, dil ve üslûba önem vermek. Klasikler kusursuz, kurallara uyan, seçkinlerin konuştuğu ancak anlaşılır, sade bir dil anlayışını ve anlatımı benimsemişlerdir.”⁶ Descartes ve halefleri bilginin, estetiğin ve iktidarın yegâne merkezi olan modernite öncesi kilisesine karşı şümulü bir savaş açsa da devam eden yüzyıllarda bu mücadelede temel dinamiklerden birinin burjuvanın sermaye ve iktidar mücadelesi olması dikkat çekicidir. Yukarıda bahsettiğimiz üzere modern düşüncenin öncü isimleri skolastik düşünce ve eserlerinin tart ediliş süreci ile birlikte ortaya çıkan büyük boşluğu Antik Yunan’dan alınan ilhamla klasisizm akımının doldurduğu söylenebilir.

1.2. Romantizm

“Romantizm kavramı, köken olarak “romance” kelimesinden gelmektedir. Rasyonalizmin söz konusu olduğu 18. yüzyılda, kelime-

⁶ Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, 346.

nin manasında belli bir kayma olmuş ve “gerçek dışı, hayalî, duygusal” manasında kullanılmıştır. Romantizm, Türkçe’de “çoşkuculuk/çoşumculuk” olarak karşılanmışsa da daha çok orijinal hâliyle kullanılmış/kullanılmaktadır.”⁷

Romantizm akımı 18. yüzyıl sonları ile 19. yüzyıl başlarında ortaya çıkmış ve akabinde bütün Avrupa’ya yayılmıştır. Romantizm akımının oluşmasına sebep Klasisizm akımına karşı olmasıdır. Klasisizm akımının sanatçıyı ve edebiyatçıyı belirlediği katı kurallar aracılığı ile baskılamasına muhalefet etmiş, akıl ve sağduyu yerine kalbi öncelemişlerdir. Ortaçağ düşüncesine karşı bir formül geliştirmeyi amaçlayan ilk modernler bunun yolunu Yunan ve Latin klasiklerinde bulurken Romantik akıma mensup edebiyatçılar bu düşünceye muhalefet ederek sanatçının yaşadığı dönemi ve gündelik hayatını ön plana çıkarırlar. Modernlerin muhalefetinden sonra geri planda kalan din ve ulusallık mefhumları yeniden ele alınır.⁸ Romantizmin ortaya çıkış sürecine baktığımızda klasisizm akımına karşı bir antitez oluşturacak şekilde zıt bir anlayışa sahip olduğu görülebilir.

1.3. Realizm

En geniş anlamı ile realizm (gerçekçilik) “eşyanın ve olayların oldukları gibi tasvir edilmesi”dir. İlk tohumlarını romantizmden alan realizm devrin ortak kaygılarını dile getiren, alelâde insanların yaşamlarından kesitler veren bir akım olarak tanımlanır. Pozitivizmin sanat ve edebiyata aksidir. Bir akım olarak realizm, romantizmin ayrıntılı tasvir ve ruh tahlilleriyle gerçekçiliği hazırlamaya başladığı yıllarda

⁷ İsmail Çetişli, *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*, (Ankara: Akçağ Yay., 2013), 75.

⁸ Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, 489-490.

başlar. Romantizme yani ferdiyetçiliğe bir tepki olarak gelişir. Bilimsel ve sosyal gelişmelerin sentezini yapan Auguste Comte (1789-1857) pozitivism adını verdiği düşünce sistemini kurar. Pozitivizmin esas karakteri bütün olayların değişmeyen doğa kanunlarına bağlı olduğunu savunmuş olmasıdır. Comte'a göre düşünce tanrısal, metafizik ve pozitivist olmak üzere üç aşama geçirmiştir.⁹

“Pozitivizmin edebiyata yansımaları” şeklinde tanımlanan akım, nativizmin (doğuşancılık) yerini ampirizme” (empirisme-gör-gücülü deneycilik) bilginin tek kaynağının görgüsel deney olduğunu ileri süren öğretiyi bıraktığı bir devirde gelişir. Doğuşancılık (nativizm) her türlü ruh etkinliklerinin varlıkla birlikte var olduğunu ve dışarıdan gelmediğini ileri süren öğretilerin genel adıdır. Nativist düşüncelerin adım adım oluştuklarını ileri süren kuram, duygu ve genetik kurama karşı bunların doğuştan ve araçsız olarak meydana geldiğini savunur. Tecrübeyi ve gözlemi esas alan felsefi düşüncenin hâkim olduğu devirde tek otorite eller ve gözlerdir. Romantizmdeki hayal ve duygu dünyasına geniş yer veren anlayış yerini Auguste Comte'un (1798-1857) kesin bilginin ancak deney yolu ile sağlandığı görüşüne bırakır. 1850'li yıllar Fransa'da “objektivist kuşağın devri”

⁹ Uzun bir süre edebiyat ve sanatta başat bir etki yaratacak bu düşünce akımı hakkında Auguste Comte'un iddiası şu şekildedir: “Pozitivist aşamaya ancak 19. yüzyılda ulaşır. Bu üç aşamaya karşılık üç felsefi düşünce vardır: Tanrısal düşünce, metafizik düşünce ve pozitivist düşünce. Tanrısal düşünce olayların Allah'ın gücüyle meydana geldiğini savunur. Metafizik düşüncede doğaüstü varlıkların yerini soyut güçler, soyut kavramlar alır. Pozitivist aşamada insan aklı mutlak kavramları elde etmenin olanaksızlığını anlayarak evrenin sırlarını, olayların gereklerini yaptığı gibi olayların sebebini araştırmak yerine, onların nasıl olduğunu araştırır, olaylar zincirine önem verir. Sebeplerini bilmeyi bir yana bırakıp, muhakeme ve gözlemi bir arada kullanarak olayların var olan kanunlarını, hiç değişmeyen, birbirini izleme ve benzerlik ilişkilerini bulmayı amaçlar” Daha fazla bilgi için bkz. Hasan Boynukara, *Modern Eleştiri Terimleri*, (İstanbul: Boğaziçi Yay., 1997), 90-91.

olarak adlandırılır. 1789 Fransız İhtilâli'nden sonra ve 19. yüzyıl başlarında Fransız toplumu gerek ihtilâlin gerekse sanayileşmenin getirdiği pek çok probleme sahne olur. Sanayileşmenin tesiri ile orta sınıf halk zenginleşmiş, bu durum III. Napolyon'un 1852-1870 yılları arasında kurduğu II. İmparatorluk yönetiminde de devam etmiştir. Makine uygarlığı, toplumsal ve ekonomik ihtiyaçlar maddi değerleri ön plana çıkarmış, materyalizmi körüklemiştir. Bu ortamda romancılar gerçeği tüm çıplaklığı ile öznel bir katkıda bulunmadan aksettirme yöntemini benimserler. Bir doktrin, bir estetik görüş olarak realizmin 1850'li yıllarda romantizme tepki olarak¹⁰ ortaya çıkması dikkat çekici bir husustur. Nitekim bu bir önceki akıma eleştiri ihtiva eden diyalektik ilerlemenin Ortaçağ sanat anlayışı ile klasisizm, klasisizm ile romantizm ve romantizm ile realizm arasında tezahür ettiği açık bir şekilde görülmektedir.

1.4. Marksist Edebiyat Kuramı - Toplumcu Gerçekçilik

20. yüzyılın başlarında Sovyetler Birliği'nde başlayan ve ortalarında gelişen¹¹ realizmin alt bir kolu olan toplumcu gerçekçilik akımında “gerçek ve gerçeğin eleştirilmesi ile sınırlı kalınmaz; eleştirilen durumdan çıkış için bir yol da gösterilir. Üstelik gerçek ve gerçeğin eleştirisi, “teklif edilen yol”a göre şekillenir. Rusya'daki 1917 Ekim Devrimi'nden sonra belirginleşen; 1934'ten sonra büsbütün parti ideolojisinin emrine girmiş olan toplumcu gerçekçilik, çok büyük ölçüde Marksizm'e ve Marksist ideolojiye dayanır.”¹² Söz ko-

¹⁰ Boynukara, *Modern Eleştiri Terimleri*, 91.

¹¹ Erdoğan Alkan, *Gerçekçilik*, (İstanbul: Varlık Yay., 2006), 51.

¹² Çetişli, *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*, 95.

nusu angaje olma süreci pek çok eleştiriye de birlikte getirmiştir. Ahmet Oktay bu konuda Toplumcu Gerçekçilik'in bir edebiyat kuramı olmaktan ziyade Sovyet Birliği'nin siyasi yayımlacılığının bir uygulaması olduğunu düşünür ve bu uygulamanın edebiyata zarar verdiğini söyler.¹³ Oktay, iktisat karşısında pasif bir konuma çekilmiş sanat - edebiyat anlayışına karşı çıkmaktadır.

1.5. Ulusal Edebiyat

Ulusal unsurlara fazlaca yer veren, onları öne çıkaran¹⁴ edebî akım şeklinde tanımlanabilecek ulusal edebiyatın köklerine baktığımız zaman milliyetçilik düşüncesi, milliyetçilik ve ulusallık dendiği zaman da şüphesiz ilk akla gelen tarihi olay Fransız İhtilali'dir.¹⁵ "Milletleşme olgusunun bariz bir şekilde ortaya çıkması dolayısıyla her toplumun kendi kimliği ve tarihine dönmesi de bu ortamda gerçekleşmiştir. Fransız İhtilâli, birtakım müspet gelişmelere zemin hazırlamakla birlikte, maddî-manevî, ferdî-sosyal bir yığın sıkıntılar, acılar ve buhranlara da sebep olmuştur. Özellikle ihtilâlin sarhoşluğu geçtikten sonra, vaat edilenlerin veya beklentilerinin gerçekleşmediğini veya öyle pek çabuk ve kolay gerçekleşmeyeceğini görüp idrak eden (öncelikle Fransız) Batı insanı, derin bir sosyal, dinî, kültürel huzursuzluk, dengesizlik ve kötümserlik çukuruna düşmüştür. Artık ne tenkit edilen düne dönmek mümkündür ne de yarınların aydınlık olacağına ümit bağlamak. Kısacası; "asrın hastalığı" olarak isimlen-

¹³ Ahmet Oktay, *Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları*, (İstanbul: İthaki Yay., 2008), 23.

¹⁴ Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, 398.

¹⁵ William H. McNeill, *Dünya Tarihi*, trc. Alâeddin Şenel, (Ankara: İmge Kitabevi, 2002), 657.

dirilen hayattan bıkkınlık, kötümserlik, melânkoli, ruhî bunalım, ihtilâlde alt üst edilen değerler karmaşasının ürünüdür. Böyle bir bunalım ortamı, romantizmin yeşermesi için mümbit bir zemin olur.”¹⁶ Batıda Fransız İhtilali ile birlikte romantizmin ortaya çıkışı başka pek çok etki ile birlikte ulusçuluk düşüncesinin dolayısıyla ulusal edebiyat akımının vücut bulmasına sebep olmuştur. Söz konusu süreç evvela bir ülkede yaşanmış olsa da etkisi daha sonrasında diğer Avrupa ülkelerine de yansıyor gündelik hayatta pek çok alana sirayet etmiştir.

2. ARAP EDEBİYATI İNCELEMELERİ VE BATI DIŞI BİR EDEBİYAT KURAMI İHTİMALİ

Önce Avrupa'nın daha sonrasında ise Amerika Birleşik Devletlerinin dünyanın kalan kısmına karşı hızlı yükselişi ile Batı dışı toplumların yaşamaya başladığı gelenek-modernite çatışmasının birbirine yaşıttığı olduğu söylenebilir. İnsanlık tarihinde medeniyetler arasındaki mücadele, ilerleme ve gerileyişler evrensel olmakla birlikte İngiltere merkezli Sanayi Devrimi ve bunun sonucunda ortaya çıkan kapitalist ekonomik sistem alternatif bir başka sistemi kabul etmemekte, üretim biçiminde muhatap kalınan bu realite teoriye de bir tıkanıklık olarak yansımaktadır. Gündelik hayatta tüketim ekonomisinin / kapitalizmin ikinci bir ihtimali ortadan kaldırması gibi; teoride, sosyal bilimlerde, akademide benzer bir tıkanma görülmekte ve Batı dışı bir kuramı gündemimize almak imkânsız hâle gelmektedir.

“Arap edebiyatı incelemeleri ve Batı dışı bir edebiyat kuramı ihtimali” başlığı altında Arap edebiyatının son iki asırlık tecrübesini pratiğin gerçekliği ve özgün teorik ihtimaller göz önüne alındığında

¹⁶ Çeşitli, *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*, 76.

sonuç ne olabilir? Batının siyasi, içtimai ve iktisadi arenada yaşadığı değişimin hemen hiçbirinin Arap topraklarında görülmediği veyahut kıta Avrupası'na nispetle oldukça geç görüldüğü söylenebilir. Bu başlık altında yaşanmamışlık üzerine kurulan/kurulmaya çalışılan Arap edebiyatına değinmeye çalışacağız.

Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa'nın yükselişi karşısında bir çözüm olarak ilan ettiği Tanzimat, Islahat ve Meşrutiyet gibi süreçler dünyada Batı dışı toplumlarda hep karşımıza çıkmakla birlikte Arap dünyasında da en-Nahda hareketiyle¹⁷ karşılık bulmuştur.

Modern Mısır Edebiyatı'nın ortaya çıkışında da bir paradoks olarak Fransız işgali karşımıza çıkar. Tarihî anlamda olduğu gibi kültürel ve edebî anlamda da Napolyon'un 1798 yılındaki Mısır'ı işgali çoğu Arap yazar tarafından olumlu bir gelişme olarak kabul edilmiştir.¹⁸ Kültürel ve düşünsel anlamda herhangi bir illiyet bağı olmayan bir ülkenin bu tür bir işgalini ülke adına müspet bir dönüşüm evresi ilan etmek olumlanacak bir yargı değildir.¹⁹ Diğer taraftan pek çok soru işaretinin yer aldığı bu tür bir paradoksal başlangıç edebiyatın

¹⁷ Nahda hareketinin toplumsal yansıması hakkında daha fazla bilgi için bkz.: el-Emîr Şekîb Arslan, *en-Nahdatu'l-Arabiyye fi'l-Asrı'l-Hâdir*, (Lübnan: ed-Dâru'l-Takadum, 2008), 27-29.

¹⁸ 'Abdulmuhsin Tâhâ Bedr, *Tatavvuru'r-Rivâyeti'l-Arabiyyeti'l-Hadîs fi Mısır*, (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1983), 24-25.

¹⁹ Ali Muhammed es-Sallabî, *ed-Devletu'l-Usmâniyye Avâmîlu'n-Nuhûd ve's-Sukût*, (Beyrut: Dâru't-Tevzî' ve'n-Neşr, 2004), 356; İbrahim Ali Ebu'l-Haşeb, *Târihu'l-Edebi'l-Arabî fi'l-Asrı'l-Hadîs*, (Kahire: el-Hey'etu'l-Mısriyye el-Âmme li'l-Kuttâb, 1992), 49-51; Mehmet Emin Yalar, *Hazırlayıcı Faktörleri Işığında Modern Arap Edebiyatına Giriş*, (Bursa: Emin Yayınları, 2009), 46. Osmanlı'nın Mısır Edebiyatına yaptığı katkılar konusunda ayrıca bk. Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi – Osmanlı Dönemi*, (Kayseri: Fenomen Yay., 2015), 54-86.

çeşitli türlerine ve Arap dünyasında ortaya çıkan edebiyat kuramlarına bir çelişki olarak yansıdığı söylenebilir. Aşağıdaki başlıkta Batı dışı toplumlarda mevzu bahis edebiyat kuramlarının ifade ettiği anlama bakmaya çalışacağız.

2.1. Batı Dışı Toplumlarda Edebiyat Kuramları

Batıdaki gelişim seyirlerine baktığımız zaman edebiyat kuramlarının başta felsefe olmak üzere diğer pek çok bilim dalından etkilendiği açıktır. Söz konusu etkilenme edebî eser incelemelerinde de kendini göstermiş ve Batıda neşet etmiş edebî inceleme normları çoğunlukla yegâne yol olarak tercih edilmiştir. Bu paradoksal duruma zaman zaman itirazın yükseldiği yer yine Batı olmuştur.

Edebiyat yöntembiliminin Batıda zuhur etmesinin, dünyada herhangi bir coğrafyada tezahür eden herhangi bir eser hakkında bir yargıda bulunmanın yine Avrupalı bir bakış açısı ile mümkün olabileceği gibi genel bir yanlış kabulü ortaya çıkardığı söylenebilir. Gregory Jusdanis, *Gecikmiş Modernlik* adlı kitabında kıta araştırmalarını coğrafya ve zaman merkezli olmakla eleştirmektedir. Jusdanis'e göre günümüz Ortadoğu toplumları veya geçmiş zaman medeniyetleri; zamanın ve mekânın gerçekliği ile değil çağdaş Avrupa'nın bakış açısıyla değerlendirilir. Düşünür konu ile alakalı: "Ortadoğulu toplumların romanının gelişiminin Batılı paradigmaları izlediğini ya da bu toplumların modernliğin girişinden önce düzyazı geleneğine sahip olduklarını varsayamazlar."²⁰ özeleştirisini yapmaktadır.

Kitapları pek çok dünya diline çevrilmiş olan Tim Parks, Jusdanis'e benzer bir düşünceyle Batı merkezli bakış açısını eleştirir:

²⁰ Jusdanis, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür*, 31.

*“Milano’da yaşayan edebiyat menajeri Marco Vigevani, Lübnanlı Hassan Davud ve Mısırlı Makkavî Said gibi, Batı’da karşılığı olmayan, şiirle düzyazıyı birleştiren geleneksel türlerde eserler veren Arap yazarların durumuna dikkat çekerek bunu onaylamış oldu. Arap dünyasında önemli bir yere sahip olan bu yazarlar, yazdıkları türden eserlerin çevrildiğinde bile nasıl okunacakları konusunda kimsenin fikri olmadığından, Batı’da neredeyse hiç ilgi çekmiyorlar.”*²¹ Parks, Avrupa veya Amerika menşeli edebî formlara uymayan, dil ve üslup açısından ana dilini ayrıntılı ve özgün bir biçimde kullanan bir Arap yazarın bu şekilde bir kabul göremeyeceğini dile getirmektedir.

Doğulu toplumların edebiyatçılarında, araştırmacılarında ve genel olarak entelijansiyasında Batı merkeziliğin ne denli baskın olduğu alternatif bir arayış içinde olan isimler tarafından dile getirilmektedir. Talat Sait Halman yurtdışında eğitim görmüş eleştirmenlerin edebî incelemeleri Türkiye’de ne denli yabancı bir gözle yaptıklarını *“Eleştirmenlerin çoğu, Avrupa’da ve ABD’de okumuş üniversite öğretim üyeleri. Bazıları Türkçe öğrenmiş yabancılar gibi algılıyorlar Türk yazını. Kullandıkları yöntemler genellikle ithal malı. Yaklaşım, çoğu zaman, bilimci, partikülarist, ayrıntısız. Eskiden genel yargılarla, kapsamlı ideolojilerin değer ölçüleri ağır basardı. Öznel yorumlara dayanan bir yüzeysel eleştiri geleneğimiz de vardı. Şimdi rasyonel incelemeye yöneliyoruz; bunun sonucunda edebî otopsi de aldı yürüdü.”*²² cümleleri ile dile getirir.

²¹ Tim Parks, *Ben Buradan Okuyorum - Kitapların Değişen Dünyası*, trc. Roza Hakmen, (İstanbul: Metis Yayınları, 2016), 78.

²² Talat Sait Halman, “Soruşturma”, *Hece Edebiyat Dergisi* 77-78-79 (Yaz 2003): 781.

Özgün bir edebiyat teorisi geliştirme meselesi yalnızca bizim ve Arap entelektüel / akademi dünyası için değil Batı dışı tüm ülkeler için gerekli olduğu rahatlıkla söylenebilir. Diğer pek çok alanda olduğu gibi edebiyat teorisinde de hegemonik bir güce sahip olan Batının muhatabı olan her ülke özgün kuramlara ihtiyaç duymaktadır. Buna bir örnek Japonya'dan karşımıza çıkar. Nitekim Batılı anlamda bir kurumsallaşmaya ve üst düzey bir teknolojik ilerlemeye rağmen Japon edebiyatında da durum farklı değildir. Minae Mizumura, *The Fall of Language in the Age of English* adlı kitabında, Japon edebiyatının bu çağdaki durumu için “*Günümüz Japon edebiyatını temsil eden eserler, genellikle Amerikan edebiyatının tekrarı gibi okunabilir -bu örnekler yalnızca Japon edebiyat mirasını ihmal etmekle kalmıyor, daha da kötüsü, Japon toplumuyla Amerikan toplumunun farklı olduğu gerçeğine de gözlerini kapatıyor. Bundan yüz yıl sonra, bu eserlerin okurlarının şimdiki Japonya'nın (1989'da başlayan) Heisei döneminde yaşamının nasıl bir şey olduğuna ilişkin hiçbir fikri olmayacak.*”²³ cümleleriyle sert eleştirilerde bulunur.

Bu noktada Batı dediğimiz coğrafyanın tam olarak neresi olduğu sorusu da bir önem arz eder. Nitekim II. Dünya Savaşını müteakiben, önce siyasi ve iktisadi üstünlüğü Amerika Birleşik Devletlerine kaptıran kıta Avrupası'nın, kısa bir süre içinde felsefe, sanat, ede-

²³ Minae Mizumura, *The Fall of Language in the Age of English*, trc. Mari Yoshihara, (Newyork: Columbia University Press, 2015); Akt. Adam Kirsch, *Küresel Roman: 21. Yüzyılda Dünyayı Yazmak*, trc. Abdullah Yılmaz, (İstanbul: Vakıfbank Kültür Yay., 2019), 39.

biyat gibi alanlarda da gücünü bu yeni kıta karşısında kaybettiği görülür. Japon eleştirmen Mizumara gibi Avrupalı edebiyatçılar da bu durumun farkına varırlar. Celal Fedai süreci şu şekilde açıklar:

Avrupa kültürü, yüz yıl önce ABD kültürünün kendileri için zararını görmüştü. Hermann Hesse gibi isimler, ABD kültürüne, siyasetine daima kuşkuyla bakmışlardır. Geçen zaman içinde Avrupa kültürü, ABD'ye büyük oranda benzemiştir. Bugünkü Almanya'nın üç yüz yıl önce kendi düşünce yolunu açan Almanya'yla bağı fevkalade zayıflamıştır. Fransa için de aynı şey geçerlidir. ABD popüler kültürü, keyif kültürüdür. Avrupa halkları İkinci Paylaşım Savaşı'ndan beri keyfe batmış bir halktır. Bugün bu halk, siyaset adamlarından keyiflerinin devamını istemektedir. Avrupalı entelektüeller de siyasiler de bu durumun kuşkusuz farkındadır. Ancak küreselleşme ideolojisi, onları üretim bandının mahkûmu kılmıştır. Avrupa'da kimsenin, entelektüel ve siyasileri, istediklerini vermedikçe dinlediği dinleyeceği yok. (...) Avrupalı entelektüeller ve kimi siyasiler, Avrupa'nın tarih boyunca ifade ettiği kültürle yaşamına devam etmesini istemektedirler. Öte yanda ise ABD'den gelen popüler kültüre çoktan müptela olmuş kesimler durmaktadır.²⁴

Fedai'nin yaşadığımız topraklar üzerinden yaptığı eleştiride işaret ettiği yer Amerika Birleşik Devletleri merkezli popülist edebiyattır. Japon eleştirmen Mizumura da, dünyanın uzak bir ucundan yaptığı “*Çağdaş kurgu eserler genelde, Hollywood gişe filmleri gibi, kelimenin gerçek anlamıyla dile -ya da çeviriye- gerek duyulmayan küresel kültürel mallara benziyor.*”²⁵ eleştirisiyle benzer düşüncededir.

İster uzak bir coğrafya olan Japonya'dan olsun ister dünyanın merkezi sayılabilecek Ortadoğu'dan olsun Batı dışı bir başka topluma

²⁴ Celal Fedai, *Türkiye'nin Kaderi*, (Ankara: Pruva Yay., 2019), 130.

²⁵ Kirsch, *Küresel Roman*, 39.

mensup olan edebiyatçı öz benliği ile alakalı bir yazara dönüşme tehlikesi ile baş başadır. Celal Fedai'nin işaret ettiği bir büyük problem de, dünyanın Batılılaşması değil, Amerikalaşmasıdır. İçinde pek çok kültürü barındıran kıta Avrupası ve elbette dünyanın tamamı Amerikalılaştırma ve tek tipleşme tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Modernite-gelenek, eski-yeni, Batılılaşma-yerlilik gibi çatışmaların çokça gündem olduğu Türkiye'de de bu problemleri tartışmaya açıktır. Alaattin Karaca Türk romanı özelinde meseleyi şu şekilde anlatır: *“Kendine özgü, belki yerli ve millî, bir Türk romanı var mıdır? Kanaatimce yoktur; çünkü roman yazarları baştan beri bu türü, Batı'daki örneklerini merkeze alarak kaleme almaya çalışmışlardır. Ancak edebiyatta kendine özgülük tartışmaları başladıktan sonra, bir yerli ve millî; daha doğrusu kendimize özgü bir Türk romanı var mı, nasıl olmalıdır, gibi sorular da tartışmaya açılmıştır.”*²⁶ Alaattin Karaca yazısının devamında roman türüne ait bu topraklardan özgün bir yöntem geliştirme adına işaret ettiği tek isim Kemal Tahir'dir. Nitekim Tahir, özgün bir roman geleneği oluşturabilmemiz için başvuru kaynağımızın Batıda olduğu gibi masallar ve halk hikâyelerimiz olması gerektiğini söylemektedir.

Başta Arap coğrafyası olmak üzere Batı dışı toplumlardan örnek vermeye çalıştığımız bu kısımda temel eleştirinin doğulu yazarların Batıya, Batılı anlatı tarzlarına ve Batının düşünme biçimlerine fazlasıyla angaje olma olduğu söylenebilir.

²⁶ Alaattin Karaca, “Türk Romanının Kendine Özgü Özellikleri”, içinde *40 Soruda Türk Romanı*, ed. Mehmet Narlı, (İstanbul: Ketebe Yay., 2018), 119.

2.2. Batılı Edebiyat Kuramları ve Arap Edebiyatı

Akademik çalışmalarda Modern Arap Edebiyatının ortaya çıkış sürecinden bahsedilirken zikredilen ilk olgu Napolyon'un 1798 yılında gerçekleştirdiği Mısır işgalidir. Teoride ve gündelik hayatta ortaya çıkan yeniliğe ve değişime binaen yapılan atıflar ise bu işgal ile ilişkilendirilir. Söz konusu süreçte başta Fransa olmak üzere kıta Avrupası ülkelerine giden Arap entelektüeller ve edebiyatçılar vasıtasıyla bir ilerleme döneminin söz konusu olduğu kanaati yaygın bir şekilde zikredilir.

Geçtiğimiz asrın başından günümüze Arap Edebiyatı eserlerinde ve incelemelerinde karşımıza sıklıkla çıkan edebiyat kuramları ve kavramlar arasında pek çok akım ile birlikte klasisizm/neo-klasisizm, romantizm, realizm, Marksist Edebiyat Kuramı- Toplumcu Gerçekçilik ve Ulusal Edebiyat öne çıkan akımlardandır. Yukarıda bahsetmeye çalıştığımız üzere söz konusu edebiyat akımları Batı coğrafyasında gelişip zuhur etmiştir. Bu başlık altında söz konusu akımlara değinilecektir.

Genel bir manzara ortaya koyacak olursak Nahda hareketi ile birlikte Arap Edebiyatı yeni bir evreye girmiş ve “şairler milliyetçilik akımının da etkisiyle öncelikle Abbâsîlerin parlak dönemleri, Emevî ve Câhiliyye şiirini taklit etmeye başlamışlar ve böylece Arap edebiyatında neo-klasisizm ortaya çıkmıştır. Beşşâr, Ebû Nuvâs, Ebû Temmâm el-Mutenebbî ve el-Buhturî gibi Abbasî sairleri mümkün olduğu kadar aslına uygun bir şekilde taklit edilmiştir. Bu akım dilde

“zor dil daha iyidir” anlayışını savunarak klasikleşmiş ifadeleri, günlük dilde fazla kullanılmayan sözcükleri şiire yeniden sokmuştur.”²⁷

Arap Edebiyatında neo-klasik akımı ile birlikte yaşanan ilerlemenin temel kavramlarından olan sekülerleşme, milliyetçilik ve ulus devlet 19. yüzyıl itibarıyla Arapların batıdan ithal ettikleri düşünceler olmuş ve mevzu bahis Batılılaşma eğilimi Osmanlı İmparatorluğuna karşı menfi bir yargı oluşturmuştur. Araplar kıta Avrupası’nda yaşanan Reform ve Rönesans hareketlerinden ilham ile yeni bir atılım gerçekleştirme çabasına girişmişlerdir. Gelişim iddiasında olunan alanlardan biri de edebiyattır. Nitekim Arap aydınlarının önemli bir kısmı Osmanlı İmparatorluğu’nun hâkim olduğu bu dönemde Arap Edebiyatının gerileme dönemine girdiği iddiasındadırlar.²⁸ Batıdaki neo-klasik dönemi edebiyatçıların, sanatçıların yaşadığı tarihi, toplumsal, felsefi gerçekliklerini göz ardı ederek edebî açıdan bir taklit yoluna girmişlerdir.

Arap edebiyatında klasisizm / neo-klasisizm akımı denince akla gelen ilk isimlerden olan el-Bârûdî’nin amacı da eskiyi taklit ederek yaşadığı döneme uyarlamak olmuştur. el-Bârûdî’nin yanı sıra söz konusu akımla alakalı pek çok Arap edebiyatçı yer almıştır. Önde gelen şarkiyatçılardan J. Brugman, neo-klasik Arap şiirinin Batıda olduğu gibi tarihî, sosyal, felsefi vb. gelişime dayanmayan bir yapıda

²⁷ Kemal Tuzcu, “Mısırlı Neo-Klasik Şairler”, *Nüşa Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 5 (Bahar 2002): 109.

²⁸ Osmanlı İmparatorluğunun Ortadoğu ve Kuzey Afrika’yı hakimiyeti sürecinde Arap edebiyatında bir gerileme yaşandığı iddiasının problemleri hakkında daha fazla bilgi için bkz. Kenan Demirayak, “Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatı Üzerine Değerlendirmeler”, *Şarkiyat Mecmuası* 26, sy.1, (Nisan 2015): 55-56.

olduğunu ve kıta Avrupası'ndaki örnekleri ile herhangi bir bağ taşımadığını söylemektedir.²⁹ Kaldı ki zamansal açıdan baktığımızda da klasisizm veyahut neo-klasisizm akımının iki farklı coğrafyada tezahür etmesi arasında iki asırdan fazla bir süre fark görülmektedir.

Mısır'da neo-klasisizm akımının edebiyat sahnesinde oldukça geç görünmesinde Arap coğrafyasında yaşanan modernleşme teşebbüsünün/geç modernleşmenin önemli bir payı vardır. Batı dışı pek çok toplumun yaptığı gibi Arap toplumları da pratiği göz ardı ederek taklit yoluna gitmişlerdir: *“Bu etki sonucu edebiyatta bir zamanların parlak klâsik Arap şiirine yönelmişler ve bu şiiri yeniden canlandırmak amacıyla klâsik dönem şairlerini taklit etmeye başlamışlardır. Mısırda bu şekilde beliren neo-klasisizm akımı yalnızca klâsik dönem şairlerinin taklidinden ibarettir. Avrupa'da olduğu gibi, felsefi bir temeli yoktur.”*³⁰

Mısır'da Divan ekolü tarafından geliştirilen ve Mehcer edebiyatçıları ile ilerletilen Romantizm 1930'larda Arap edebiyatında zirveye ulaşmıştır. Dönemin önemli Romantik şairleri 1932'de *Apollo* adlı dergiyi çıkaran ve bu derginin adıyla Apollo topluluğu adı altında zikredilen Romantik şairler Mısırlı Ahmed Zeki Ebu Şâdî, Umer Ebû Rîşe, İlyâs Ebû Şebeke, Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî gibi isimlerdir. Bu dönemde Mısır'ın sosyal ve siyasi yaşantısı romantizmin gelişmesi ve yayılmasına olanak sağlamıştır. Üzerinde fikir birliği sağlanamamış Şi'r Hûr, Şi'r Mursel, Şi'r Mensûr gibi terimler kullanılarak serbest

²⁹ J. Brugman, *an Introduction to the History of Modern Arabic Literature in Egypt*, (Leiden: E. J. Brill, 1984), 26-32.

³⁰ Kemal Tuzcu, “Mısırlı Neo-Klasik Şairler”, *Nüşa Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 5, (Bahar 2002): 107.

nazım tercih edilmiştir. 1934'te derginin yayın hayatının sona ermesiyle serbest nazım Arap şiiri üzerinde etkili olamamıştır. Suriye'de Umer Ebû Rîşe, Lübnan'da İlyâs Ebû Şebeke Arap Edebiyatında romantik şiir örnekleri veren şairler olarak zikredilebilir. Romantik akım Irak'ta beklenen ilgiyi görmemiş, on yıl gibi kısa bir sürede terk edilmeye başlanmıştır.³¹

Dönemin edebî çeviri ve gayet tartışmalı olan telif eserleri üzerinden bir romantizm okuması yapan Pierre Cachia şunları söyler: *“Bana söylendiğine göre, -en azından 1920’li ve 1930’lu yıllardaki romantik eğilimini altın çağını yaşadığı dönemde- istikbal vadeden genç yazarlar, duygu anlatımlarını, başlıkları kendileri tarafından belirlenen ‘serbest tercümeleri’ aracılığıyla dergilere takdim etmekteydiler. Zira Batılı ürünlerin itibarı o kadar fazlaydı ki, basılma şansını yakalaması için böyle yapmanın eseri orijinal olarak sunmaktan daha iyi olacağına inanıyorlardı.”*³²

Arap milliyetçiliğinin kökenlerinde Butrûs el-Bustânî, Mârûn en-Nakkâş, Corcî Zeydân, Ahmed Faris eş-Şidyâk gibi Müslüman olmayan Arap yazarlar vardır ve bu isimler mevzu bahis fikirlerini Avrupa’da öğrencilik yıllarında edinmişlerdir. Suriye’de 1857 yılında kurulan *Suriye İlim Cemiyeti* uzun yıllar boyunca Arapların özerkliğine dair çalışmalar yapmış bir kurum olmakla birlikte bu çalışmalar Arap halkları nezdinde büyük bir tepki görmüştür. Bölge halkının Halife’ye bağlı olması sebebiyle uzunca bir süre cılız bir oluşum olarak

³¹ Mehmet Ali Kılavuz Araz, “Modern Arap Edebiyatında Öne Çıkan Bazı Eleştirmenler”, *Eskiye Dergisi* 26, (Bahar 2013): 183-184.

³² Pierre Cachia, “Tercüme ve Adaptasyon Dönemi - (1850-1914)”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, trc. Hasan Taşdelen, 13, sy. 1, (2004), 206.

kalmıştır.³³ Milliyetçiliğin doğu topraklarında bir paradoks olarak ortaya çıkışı hususunda Süleyman Seyfi Ögün, millet kavramının anlamı hakkında etimolojik ve semantik açıdan bir muğlaklıktan bahseder. Batıdaki nation kelimesinin karşılığı millet olabilir mi, diye bir soru sorar. Ögün'e göre Batıdan mülhem milliyetçi görüşler düşünce tembelliğinin ürünüdür. Nitekim Avrupa'da sınırları belli bir coğrafyada neşet etmiş bir ideolojik görüş vasıtası ile bütün bir dünya okunmaya çalışılmaktadır.³⁴

Teori ile pratik arasındaki uyumsuzlukların bir tezahürü olarak söz konusu metinlerle birlikte yaşanan gündelik hayat ayrıntılı bir şekilde tahlil edilmeye ihtiyaç duyar. Bu konuda, Arap romanının geçtiğimiz yüzyıldaki modernlik safhasına geçmeye çalışan daha ilk örneklerinde suç olarak addedilebilecek yoğun temalar karşımıza çıkar. İlgi çekici bir husus gerçek ile ideal arasında savrulan bir yazarın edebiyat dünyasını neyin oluşturduğudur. Arap edebiyatının en önemli simalardan Mustafa Lutfi el-Menfalûtî; eserlerine, hastalık, çöküntü, cinnet, kumar ve şarabı; Mahmûd Teymûr, Muhammed Lutfi Cum'a, Tâhâ Huseyn ve İbrahim Abdulkâdir el-Mâzinî evlilik dışı ilişkiyi; Mahmûd Tâhir Lâşîn intiharı ve bunalımı konu olarak seçmiştir.³⁵

Tam burada sorulması gereken bir soru da dönemin yazarları tarafından Arap romanlarına seçilen temalar toplumun bir yansıması mıydı yoksa Arap edebiyatçıların ziyadesiyle etkilendikleri Batılı

³³ Adem Ölmez, *Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu*, erişim 11 Ağustos 2020, https://youtu.be/sW5RQ542_G4?t=772.

³⁴ Süleyman Seyfi Ögün, *Her Kafadan Programı*, Ülke Tv, erişim 1 Ağustos 2020, https://youtu.be/fzTDq6Cp_iQ?t=188

³⁵ Bkz. Rahmi Er, *Modern Mısır Romanı*, (Ankara: Star, 1997).

eserlerin konularının bir yansıması mı? Özellikle söz konusu modern dönem Arap Edebiyatına ait bu eserlerinin yazılıp yayımlandığı, henüz sanayileşmemiş, modern kurumlara sahip olmayan, büyük metropol-lerin kurulmadığı bir zaman dilimi düşünüldüğünde ikinci ihtimal tartışmaya açık hâle gelmektedir. Diğer taraftan Şevki Zayf ilk dönem cılız kalmış Arap romanı hakkında yaptığı “Arap dünyasının Batıyla irtibata ilk geçtiği zaman bu coğrafyanın edebiyatıyla derin bir ünsiyet kuramadığı”³⁶ tezi dikkat çekicidir.

Batılı edebiyat teorilerinin Arap coğrafyasına taşınması ile benzer bir durum edebiyat tarihçiliğinde de kendini gösterir. Mısır’da Fransız istilası ve ondan daha uzun süren İngiliz istilası ile neşet eden edebiyat tarihi / edebiyat kuramı üzerine çalışan isimlerde Batının bariz etkisi görülür. Arap Edebiyatı Tarihi ve Arap Tarihi denince akla gelen ilk isimlerden biri olan Corcî Zeydan *Târîh Adab el-Luga’l-Arabiyye* adlı eserini yazarken tasnif hususunu tıpkı Tefvîk el-Adl gibi Alman müsteşriklerinden ve özellikle de Carl Brockelmann’dan yararlanır. Diğer taraftan 1908 yılında kurulan Mısır Üniversitesi Arap edebî dünyasında kurulan modern eleştirinin temellerini atıyordu. Nitekim bu alanda ders veren ilk hocalar batıdan gelen Guidi, Nallino, Wiet gibi Avrupalı müsteşriklerdi. Taha Huseyn’in akademi ve edebiyat dünyasında da ismini ön plana çıkaran çalışması Ebu’l-Alâ el-Maarrî üzerine yazdığı tezidir.³⁷ Taha Huseyn’in bu incelemesinin ilgi görmesindeki etkenlerden biri ehli Sünnet Müslüman çoğunluğun temel akidelerini tartışmaya açan bir şairi seçmek iken; diğer

³⁶ Şevkî Zayf, *el-Edebu’l-Arabiyyu’l-Mu’âsır fî Mısır*, (Kahire: Dâru’l-Me’ârif, 2010), 170.

³⁷ Rahmi Er, “Taha Huseyn ve Üç Romanı” (Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 1984), 80-84.

etkenin Batılı araştırmacılar tarafından kurulmuş inceleme tekniklerini benimsemesi ve kullanması olduğu söylenebilir.

Taha Huseyn'in hazırladığı tez çalışmasında görülen bir başka durum tespitlerinde sebep ve sonuçlar üzerinden nedensellik ilkesine dayalı tarihi veya sosyal bir determinizme dayalı bir bakış açısına sahip olmasıdır. Taha Huseyn'in bilimsel tezlerde kullanarak Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî hakkında yazdığı mezuniyet tezi ve devam eden yıllarda yaptığı çalışmalarda Fransa'da gördüğü felsefe eğitimi ve özellikle Descartes üzerine çalışmasının etkisi vardır. Taha Huseyn'in esin kaynaklarından biri de Sainte Beuve'dür. Tıpkı Fransız eleştirmenin yaptığı gibi "Hadîs el-Erbi'a - Çarşamba Sohbetleri" başlığı ile haftada bir gün gazetede eleştiri yazıları kaleme almış ve köşe adı seçiminde olduğu gibi yazılarına seçtiği metotta da Beuve'den etkilenmiştir.³⁸

Buraya kadar anlatmaya çalıştığımız paradoksal durumu edebiyat akımları üzerinden düşündüğümüzde Rene Wellek'in "Romantizminin bir başka ülkenin romantizmi ile çok az ortak noktalara sahip olabileceğini, gerçekte fazla miktarda romantizm olduğunu, belki de tamamen farklı birçok düşünce kompleksinin bulunduğu"³⁹ tanımına binaen Arap edebiyatına en uygun düşen terimin romantizm olduğunu söyleyebiliriz. Ortadoğu ve romantizm üzerine şumullü çalışmalar yapan Hayri K. Yetik bu coğrafyanın edebiyatı hakkında yaptığı tespitite arkaizm, klasisizm ve realizm gibi akımlardan daha çok romantizmin

³⁸ Er, *Taha Huseyn ve Üç Romanı*, 86-92.

³⁹ Rene Wellek, "Edebiyat Tarihinde Romantizm Kavramı", *Din Bilimleri Akademik Dergisi* 2, (2002): 273.

baskın olduğunu söylemektedir: “*Bununla kastım tarih bilinci açısından bir kronoloji oluşturmaktır. Ortadoğu’nun bir arkaizm, klasisizm takıntısının olduğuna dikkat çekmekti, romantizme gelmiş realizme geçemem iş. Arkaik ve klasik değerler geriye, realist değerler de ileriye çeker. Elbette ki bütün Ortadoğu, toplumun bütün katmanları böyledir denemez. Uzaktan bakınca böyle bir görünüm verir. Ayrıca andır yaşanan, geçmişin ve geleceğin bileşkesi.*”⁴⁰

Yukarıda yapılan pozitivism tanımlamasının ve buna mukabil realist edebiyat anlayışının modernliğin çok önemli bir evresi olduğu, kâinatı ve insanı salt zahiri olandan iktifa ederek açıklamaya çalışması bir Arap entelektüeli, bir Arap sanatçısı için ne denli mümkün ve makul olduğu tartışılması gereken bir konudur. Diğer taraftan pozitivismden neşet eden realist akım ile Marksist düşüncenin sanat anlayışlarının aralarında bulunan bağa binaen dikkat edilmesi gereken paradoksal bir husus da Marks’ın idealize ettiği genel toplumsal gelişme teorisidir ki; bu aynı zamanda sömürgeciliğin de bir açıklamasıdır. Marks’ta sömürgecilik çoğu kez kapitalizmin genişlemesi ve yayılması, kapitalizmin yayılcı doğası ile birlikte gündeme gelmektedir. Tam bu noktada kapitalizmin doğal sonucu olan sömürgeciliğin⁴¹ mağduru olan doğulu milletler için Marksist sanat ve edebiyatın anlayışının anlamı/anlamsızlığı bir tartışma konusu olarak gündeme gelebilir. Karl Marks’ın batı dışı milletler için tarımsal toplum/feodal toplum/geri kalmış toplum şeklinde yaptığı tanımlamalar kabul edildiği

⁴⁰ Hayri K. Yetik, “Ortadoğu’da Romantik Devrim Ancak Edebiyatla Mümkündür”, Yeni Şafak Kitap Eki, erişim 8 Eylül 2020, <https://www.yenisafak.com/hayat/ortadoguda-romantik-devrim-ancak-edebiyatla-mumkundur-2308814>

⁴¹ Lütfi Bergen, *Marx ve Weber’de Doğu Toplumları*, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020), 120-121.

takdirde mevzu bahis milletler için Marksist sanat anlayışı ne gibi bir anlam ifade edebilir? Doğulu pek çok toplumda olduğu gibi Arap toplumlarında da devrimin öncüsü sayılan işçi sınıfı ortaya çıkmadan - ironik bir şekilde- toplumcu gerçekçi edebiyatın ortaya çıkması üzerinde incelikli bir şekilde durulması gereken bir durumdur. Bu konuda diğer bir önemli husus da, belli bir zaman dilimi boyunca önemli bir yer işgal eden toplumcu gerçekçi edebiyat anlayışının, bugün hemen her görüşten ismin kabul ettiği gibi SSCB. yayılcılığının bir tezahürü olduğu gerçeğidir.

2.3. Genel Bir Muhasebe

Bireyi de toplumu da zamandan ve mekândan münezzehe düşünen mükün değildir. Çağdaş Avrupa medeniyetinin yükselişinde de coğrafya ile birlikte son beş asırlık zaman dilimi hassaten önem taşır. Bu yükselişte kanaatimizce en dikkat çekici husus Batının Ortaçağ kurumları ve düşüncesi ile hesaplaşırken Antik Yunan ve Roma mirasına yeniden sahip çıkmasıdır. Antik Çağ, Ortaçağ ile birlikte modern dönem dizgesi; tabiri caizse tez, antitez, sentez şeklinde oluşan bir diyalektiğin sonucu gibi tezahür etmiştir. Nitekim edebiyattaki neo-klasisizm akımı klasik dönem eserlerinin minvalinde edebiyatı yeniden canlandırmaktır. Bu akımının peşi sıra tebarüz eden romantizm, realizm, Toplumcu Gerçekçilik ve Ulusal Edebiyat akımları da Batı gerçekliğinin altında birbirleri ile doğrudan ilgilidir. Meseleye biraz daha etraflıca bakacak olursak:

Bir toplumsal ilerlemeden bahsedilecekse bunun en önemli dinamosunun düşünsel arka plan yani yöntembilim/usûl/metodoloji olduğu bilinen bir durumdur. Önce kıta Avrupası'nın daha sonra ise Amerika Birleşik Devletleri'nin siyaset, iktisat, askeriye ve sanayi

gibi alanlarda sahip olduğu büyük gücün arka planında dünya üzerinde kurduğu felsefi/teorik hegemonyanın olduğu görülmektedir. Diğer taraftan edebiyat yöntembilimi üzerinden düşündüğümüzde Batı dünyasının modern düşünceyi icadı tarih ve coğrafyadan münezzeh olmayıp kıtanın önceki çağlarda, asırlarda tecrübe ettiği ilmî, dinî, siyasi ve diğer pek çok alanla doğrudan alakalıdır. Menfî ya da müspet olsun Avrupa'nın Ortaçağ ve Antik Çağ birikimini göz ardı ederek modern düşünceyi ithal etme teşebbüsünün Batı dışı toplumlarda büyük bir paradoksa sebep olduğu görülebilir.

Nitekim yeni bir akımın başlatıcısı olan klasisizm, Antik Yunan ve Antik Roma medeniyetlerinden yararlanıp Ortaçağ sanat anlayışına muhalefet ederek Avrupa'da görünür olmuştur. Diğer taraftan bu yöntembilimin gelişmesi teolojide Martin Luther, felsefede René Descartes, bilimde Isaac Newton ve Galileo Galilei gibi isimlerin ortaya koydukları fikirler ile doğrudan alakalıdır. Dolayısıyla mevzu bahis edebiyat akımının hem coğrafya ile hem bu coğrafyanın önceki asırlarda yaşadığı deneyim ile hem de bilimin farklı alanların da ortaya çıkan gelişmelerin etkisiyle ortaya çıktığı görülebilir.

Bu makalenin konusu olan Arap Edebiyatına mensup eserleri Batılı edebiyat teorileri ile okumanın mâkuliyeti meselesi sadece Arap toplumları ile alakalı olmayıp Batı dışı diğer bütün ülke edebiyatlarının mensuplarını ilgilendirmektedir. Bu minvalde işaret etmeye çalıştığımız problem sadece Arap edebiyatını veyahut sadece Ortadoğu ülkeleri edebiyatlarını ilgilendirmekle kalmayıp Batı dışı bütün toplumların edebiyat, sanat ve elbette estetik anlayışlarını ilgilendirmektedir.

Diğer taraftan yeni bir edebiyat ve yeni bir edebiyat yöntem-bilimi inşası meselesinin mesuliyeti sadece söz konusu alanların mensupları ile sınırlı kalmayıp felsefe, sanat, eğitim, bilim, iktisat, siyaset gibi hemen her alanda yaşanacak ilerlemeye bağlı olacaktır. Bu iki realite ise meselenin ne kadar ağır, ne kadar derinlikli bir mesele olduğunu göstermektedir. İşbu sebeple söz konusu paradoksa yüzeysel ve kısa vadeli bir çözüm bulmaya çalışmanın beyhude olacağı aşikârdır.

Yukarıda değinmeye çalıştığımız üzere Batı dışı dünya edebiyatlarının yüz yüze kaldığı problem özgünlükten uzaklaşıp Batılı estetik anlayışına tabii olma hâli iken, söz konusu Batının merkezinin tam olarak neresi olduğu meselesi üzerinde dikkatle durulması gereken bir husustur. Burada sorulması gereken yaşadığımız dünyada içinde bulunduğumuz zaman dilimi itibarıyla baskın olan estetik değerlerin ve edebiyat kuramlarının merkezi Avrupa'daki bir veya birden fazla sayıdaki ulus devletten ziyade artık siyaset ve iktisatta olduğu gibi edebiyatta da küreselleşmenin merkezi olan Amerika Birleşik Devletleri olduğu düşünülebilir. Velhasıl kelam yeni ve yerli bir teorinin ihtimali, edebiyatın yerelliği ve evrenselliği gibi problemlere çözüm ararken; sözün, yazının, edebiyatın⁴² her geçen gün güç ve anlam kaybettiği bu reel-politik sürecin göz ardı edilmemesi dikkat edilmesi gereken bir husustur.

⁴² Bu konu ile ilgili bakılabilecek eserler: Donald Kuspit, *Sanatın Sonu*, trc. Yasemin Tezgiden, (İstanbul: Metis Yay., 2006); Fethi Naci, *Gücünü Yitiren Edebiyat*, (İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2002); *Sanat Dünyamız*, "Roman Krizde mi?" 47, (1992): 10-37.

SONUÇ

Modernizmi araçsal düzeyde yaşamakla kalan bir toplumun edebiyat, sanat gibi alanlarda batılı biçimleri hızlı bir şekilde kabul etmesinin ifade ettiği paradoksal durumu açmaya çalıştığımız bu makalede karşımıza çıkan önemli bir terkip “epistemik tahakküm”dür. Edebiyatın roman, şiir, öykü gibi türlerinin ve her birinin alt türlerinin batılı sanat anlayışı ile üretmenin yaygın bir şekilde hüsnü kabul görmesi batının sistematik bir şekilde ortaya koyduğu epistemik tahakkümünün bir kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bütün küreselleşme ve küresel edebiyat tartışmalarına rağmen Batı dışı -özellikle Ortadoğu coğrafyasında bulunan- toplumlar batıdan ayrı tarihî gerçeklikler ile bugüne gelmiştir. Bu minvalde Ortadoğu’dan kuzey Afrika’ya uzanan Arap coğrafyasında yazılmış farklı edebî türlerin, Ortadoğu ile tarihî, coğrafi, dinî ve kültürel yönden bağı bulunmayan uzak bir coğrafyanın mensupları tarafından üretilen yöntemlere tabi tutulması üzerinde tartışılması gereken bir husustur.

Batılı toplumlardaki sekülerleşme, kapitalistleşme, sanayileşme talebinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ulus devlet ve ırkçılık tezi 19. asır Arap halkları için gerekliliği ve geçerliği ne olacaktır? Gündelik hayatta tecrübe edilmemiş bir modernliğin edebiyata ve edebiyat yöntembilim eserlerine yansımalarının tartışmaya açık bir paradoks olduğu düşüncesindeyiz. Makale ölçeğinde bir çalışma olması hasebiyle sınırlı sayıda akım ve kavramın tartışıldığı bu çalışmada hassaten vurgulanmak istenen husus klasisizm - neo-klasisizmden Ulusal Edebiyat’a irdelemeye çalıştığımız akımlarla Arap Edebiyatının ne kadar alakalı olduğudur.

Yukarıda süreci ayrıntılı bir şekilde bir şekilde anlatmaya çalıştığımız üzere neo-klasisizm Ortaçağ kurum ve düşüncelerinden kurtulmak isteyen Avrupa'nın Batı kısmının Antik Çağ düşüncesinden, tecrübesinden yararlanma, bir çıkış yolu arama çabasının sonucudur. Aslında neo-klasisizme bir antitez olarak ortaya çıkan makineleşme, sanayileşme, rasyonelleşme gibi o çağın yükselen düşünce ve gelişimlerine muhalefet etmiş ve önemli bir akım olmuştur. Romantizmi takip eden bir diğer akım ise realizmdir. Yeni gelişen pozitivist düşünceden ilham alan realizm Batı için fizik - metafizik ayrımında önemli bir safha olup Avrupa'nın pratikte yaptığı tercihlerin bir tezahürü olarak da görülebilir. Marksist Edebiyat Kuramı veya bu kuramın etki alanında ortaya çıkmış Toplumcu Gerçekçilik bir taraftan değişen üretim biçimi ve yeni oluşan burjuvanın diğer taraftan Sovyetler Birliği'nin yayılcı politikasının bir uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Tam bu noktada söz konusu eserlerin teori ve pratik, zaman ve mekân gerçekliği üzerinden yeniden düşünülmesinin yararlı olacağı da bir gerçektir.

Bu minvalde ister menfi ister müspet olsun Batının ilerlemedeki parametrelerin dikkatle ele alınıp incelenmesinin ve bunun özelde edebiyat araştırmalarında da yapılması bir gereklilik arz eder. Batı dışında kalmış, bir arayış veyahut salt bir karmaşa hâlinde yaşayan toplumların ortaya koyduğu çağdaş dönem metinlerinin dünya edebiyat literatürüne ne denli katkı yaptığı meselesi, ileri vadede hazırlanacak daha geniş çalışmaların konusu olacaktır.

KAYNAKÇA

- Alkan, Erdoğan. *Gerçekçilik*. İstanbul: Varlık Yayınları, 2006.
- Araz, Mehmet Ali Kılıay. “Modern Arap Edebiyatında Öne Çıkan Bazı Eleştirmenler”. *Eskiye Dergisi* 26, (Bahar 2013): 181-192.
- Arslan, Emîr Şekîb. *en-Nahdatu 'l-Arabiyye fi 'l-Asrı 'l-Hâdir*. Lübnan: ed-Dâru'l-Takaddum, 2008.
- Bedr, ‘Abdulmuhsin Tâhâ. *Tatavvuru 'r-Rivâyeti 'l-Arabiyyeti 'l-Hadîs fi Mısır*. Kahire: Dâru'l-Ma‘ârif, 1983.
- Bergen, Lütfî. *Marx ve Weber'de Doğu Toplumları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020.
- Boynukara, Hasan. *Modern Eleştiri Terimleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1997.
- Brugman, J., *an Introduction to the History of Modern Arabic Literature in Egypt*. Leiden: E. J. Brill, 1984.
- Cachia, Pierre. “Tercüme ve Adaptasyon Dönemi - (1850-1914)”. *Ulu- dağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* trc. Hasan Taşdelen 13, sy. 1 (2004): 195-212.
- Çetişli, İsmail. *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2013.
- Demirayak, Kenan. “Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatı Üzerine Değerlendirmeler”. *Şarkiyat Mecmuası* 26, sy.1 (Nisan 2015): 31-62.
- Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyatı Tarihi - Osmanlı Dönemi*. Kayseri: Fenomen Yayınları, 2015.
- Er, Rahmi. *Modern Mısır Romanı*. Ankara: Star, 1997.
- Er, Rahmi. “Taha Huseyn ve Üç Romanı”. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1984.
- Fedai, Celal. *Türkiye'nin Kaderi*. Ankara: Pruva Yayınları, 2019.

- Halman, Talat Sait. “Soruşturma”. *Hece Edebiyat Dergisi* 77-78-79 (Yaz 2003): 781.
- Jusdanis, Gregory. *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Milli Edebiyatın İcat Edilişi*. trc. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları, 1998.
- Karataş, Turan. *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Sütun Yayınları, 2011.
- Kirsch, Adam. *Küresel Roman: 21. Yüzyılda Dünyayı Yazmak*. trc. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2019.
- Komisyon, *Türkçe Sözlük*. Ankara: T.D.K. Yayınları, 1988.
- McNeill H., William. *Dünya Tarihi*. trc. Alâeddin Şenel. Ankara: İmge Kitabevi, 2002.
- Karaca, Alaattin. “Türk Romanının Kendine Özgü Özellikleri”. içinde *40 Soruda Türk Romanı*, ed. Mehmet Narlı, 119-121. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018.
- Oktay, Ahmet. *Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları*. İstanbul: İthaki Yayınları, 2008.
- Öğün, Süleyman Seyfi Her Kafadan Programı, Ülke Tv, erişim 1 Ağustos 2020, https://youtu.be/fzTDq6Cp_iQ?t=188
- Parks, Tim. *Ben Buradan Okuyorum - Kitapların Değişen Dünyası*. trc. Roza Hakmen. İstanbul: Metis Yayınları, 2016.
- Tuzcu, Kemal. “Mısırlı Neo-Klasik Şairler”. *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 5 (Bahar 2002): 107-126.
- Türkbağ, Ahmet Ulvi. “Descartes’in Üç Rüyası”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 55 sy. 4 (1997): 25-43.
- Ulaş, Sarp Erk. *Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2002.

Wellek, Rene. “Edebiyat Tarihinde Romantizm Kavramı”. *Din Bilimleri Akademik Dergisi* 2 (2002): 273-320.

Yalar, Mehmet Emin. *Hazırlayıcı Faktörleri Işığında Modern Arap Edebiyatına Giriş*. Bursa: Emin Yayınları, 2009.

Yetik, Hayri K. “Ortadoğu’da Romantik Devrim Ancak Edebiyatla Mümkündür”, Yeni Şafak Kitap Eki, erişim 8 Eylül 2020, <https://www.yenisafak.com/hayat/ortadoguda-romantik-devrim-ancak-edebiyatla-mumkundur-2308814>

Žayf, Şevkî. *el-Edebu'l-'Arabiyyu'l-Mu'âsir fî Mısr*. Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 2010.

EXTENDED ABSTRACT

A METHODOLOGICAL APPROACH TO ARABIC LITERATURE IN THE FOLLOWING OF WESTERN LITERATURE THEORIES

The concept of methodology, which we can meet with usûl or process, is the only element that provides the emergence of scientific research in a way that constitutes the starting point. The factor that reveals the subject of confusion is undoubtedly the inevitable rise of the West and the reflection of this progress on the world of social sciences/science in non-western societies. As a result, most of the theories and concepts of literary criticism emerged in continental Europe and the United States and continue to emerge in these geographies. Handling of literary works written in the non-Western world with the methods and concepts of western origin is also an issue that should be carefully emphasized. One other thing that should be the work of the

modern era in the study of methodological problems encountered only said Turkey and the Arab academia/non-Western literature is not in the world to emerge as a common problem in all of civilization. academic books which are related to the modern era in Arab Literature in Turkey this research, theses and studies in the article type of course is held primarily a screening method and examined in terms of literary terminological; Then, the literary terms used in these studies, the methods of literary criticism based on, and the historical background that reveals these methods are tried to be given. Concepts such as Realism, Psychoanalytic Literature, Marxism/Socialist Realism, Romanticism, Nationalism and National Literature used in academic studies prepared in the field of Modern Arabic Literature will be discussed.

It is not possible to think of neither the individual nor the society independent of time and space. The last five centuries, along with geography, are particularly important in the rise of contemporary European civilization. In our opinion, the most striking point in this rise is that the West regains its ancient Greek and Roman heritage while reckoning with the medieval institutions and thoughts. Antiquity, the modern period system with the Middle Ages; it has manifested as the result of a dialectic formed in the form of thesis, antithesis, synthesis, so to speak. In fact, the Neo-Classicism movement in literature is to revive the literature in the way of classical period works. Romanticism, Realism, Socialist Realism and National Literature, which become known after this trend, are also directly related

and related to each other under the western reality. If we take a closer look at the issue:

It is seen that there is a philosophical / theoretical hegemony over the world in the background of the great power that the continental Europe has, then the United States of America in fields such as politics, economy, military and industry. On the other hand, when we think through literary methodology, the invention of modern thought in the western world is not independent of history and geography, but is directly related to the scientific, religious, political and many other fields that the continent experienced in previous ages and centuries. It can be seen that the attempt to import modern thought by ignoring Europe's medieval and antiquity accumulation, whether negative or positive, can be seen to cause a great paradox in non-western societies.

In fact, Classicism, which was the initiator of a new movement, became visible in Europe by taking advantage of Ancient Greek and Ancient Roman civilizations and opposing the understanding of medieval art. On the other hand, the development of this methodology is directly related to the ideas put forward by names such as Martin Luther in theology, René Descartes in philosophy, Isaac Newton and Galileo Galilei in science. Therefore, it can be seen that the mentioned literary movement emerged both with the geography and with the experience of this geography in previous centuries and with the effect of the developments in different fields of science.

The subject of this article, the issue of the ability to read works of Arabic literature with established literary theories is not only related to Arab societies, but also to the members of the literatures of all countries other than the West. In this respect, the problem we are trying to point out does not only concern the Arabic literature or the literatures of the Middle Eastern countries, but also the understanding of literature, art and of course aesthetics of all non-western societies.

On the other hand, the responsibility for the construction of a new literature and a new literary methodology will not only be limited to the members of the fields in question, but will depend on the progress to be experienced in every field such as philosophy, art, education, science, economics and politics. These two realities show how heavy and profound the matter is. For this reason, it is obvious that trying to find a superficial and short-term solution to this paradox would be futile.

As we have tried to mention above, while the problem faced by non-western world literatures is the state of being subjected to western aesthetics by moving away from originality, the issue of where the center of the West in question is a matter that needs to be dwelled on carefully. What should be asked here is that the center of aesthetic values and literary theories, which dominate the aesthetic values and literary theories in the world we live in, is now the United States, which is the center of globalization in literary as well as politics and economics, rather than one or more nation-states in Europe It can be thought of. In short, while kalam seeks solutions to problems such as the possibility of a new and indigenous theory, the locality

and universality of literature; It is a point to be careful not to ignore this real-political process in which words, writing and literature lose their power and meaning day by day.